

Parafráze sobectví

Foto: Cünter Bartoš, archiv Divadla pod Palmovkou

Divadelní představení Rain Man, komediální drama o setkávání se sebou samým, nastudoval Petr Kracik, režisér, umělecký šéf a ředitel Divadla pod Palmovkou.

Film má jednu výhodu: kamera umí detailně zachytit vnitřní prožitky. Stačí jeden záběr na Dustina Hoffmana...

Dustin Hoffman je známý tím, že se na každou roli velmi pečlivě připravuje, chce hrát co nejautentičtěji. Kdysi mu jeden slavný britský herec položil otázku: „Nešlo by to zahrát, pane kolego?“ Nechci devalvovat Hoffmanovo herectví, ale autenticita na divadle prostě neplatí, na scéně musíme pracovat jinak.

Představitel Raymonda Radek Valenta je štíhlý, vysoký. Bylo záměrem najít

naprosto odlišný typ od filmového Rain Mana?

To byla shoda okolností. Když Radek Valenta začínal v Divadle pod Palmovkou, zrovna jsem se s tímto textem seznamoval. Uviděl jsem jej a najednou byl Raymondem on.

Jaký je Raymond?

Můžu mít pouze hypotetické předpoklady, nevidím dovnitř. Raymond je člověk z jiné reality. Dramatická literatura předpokládá spíše charakterové vady nebo nějaké vnitřní cíle postavy – a Raymondův cíl je velmi tajný. V záhlaví scénáře je napsáno, že pro hlavního představitele je hra velmi fyzicky namáhavá. Říkal jsem si, co je to za blbost? Začali jsem zkoušet a já jsem pochopil proč. Hlavní představitel se uchýlil do svého světa a zmítal se v nekoordinovaných pohybech. Navíc odpovídal jen replikami Ano nebo Ne. Vypadají jednoduše, ale hrají se nejhůř.

Je to tím, že herci potřebují být na jevišti v kontaktu?

To je základní předpoklad divadelního herectví. V tomto představení je ale „nekontakt“. Radek například celou dobu nevidí partnery. Při zkoušení jsme si museli říct, jak situace bude vypadat, on zavřel oči a zahleděl se do sebe. Na jevišti vše dělá poslepu, bez možnosti reakce. Ale pro ostatní je to stejně složité, protože Raymond nereaguje. Člověk na něj mluví – a nic.

Předpokládám, že jste se setkali s lidmi postiženými autismem?

Samozřejmě. Ale hloubka a tajemství autismu jsou neproniknutelné v životě i na jevišti. Herec by se měl seznámit s realitou, ale jen proto, aby pochopil princip a našel cestu k jevišti-

Psycholožka: Jedním z velkých mýtů o autismu je, že se děti nerady mazlí. Někteří mají sice dotykovou hypersenzitivitu, to znamená, že jim vadí různé druhy oblečení, doteky, nesnášejí stříhání vlasů, sprchu, někdo je přecitlivělý na hluk, na slunce. Ale mluvíme zhruba o 15 % dětí s autismem. A jejich uzavřenost? Další mýtus. Mohou být otevření, spontánní. Ale neumějí to. Nedokážou odhadnout sociální normu, kladou nevhodné dotazy, provokují. Součástí autismu je výrazné narušení sociální a emocionální inteligence.

Maminka: Když si postaví hlavu, nic s ním nehne. Na koupališti si sedl nahoře na klouzačku a nikdo jej nedonutil sjet dolů. Spoustu věcí si vyřiká, ale někdy je agresivní. Když má svůj špatný den, dávám si pozor na jeho mimiku, na to, co říká. Než dojde k nejhoršímu. Má velkou sílu a já ho už nezvládám. Musím jej zalehnout, překřičit mu ruce a držet mu hlavu. Rád sebou mlátí a kouše.

Psycholožka: Tvrdohlavost souvisí s emoční inteligencí. Zdravé dítě si umí spočítat, jestli se mu vyplatí být tvrdohlavý. Autistické děti ne. Někdo se vzteká, někdo nemá žádné emoce. Je to celá škála reakcí od šilene neústupnosti k totální pasivitě. Děti, které jsou poddajné a neumí

Michal rád kreslí

se bránit, jsou nejsnadnějším terčem šikany. Další, které nejsou schopné tlumit svůj projev, se smějí situacím, které nejsou směšné. Bohužel mohou být i agresivní a bít své rodiče.

Maminka: Někdy si samozřejmě říkám, že už dále nemůžu. Ale energii nacházím opět v Míšovi a ve své dceři. Aspoň jednou za rok jedu na dovolenou, sama. Během jedenácti dní čerpám sílu na další rok. Všechno vypustím z hlavy, vím, že je o něj postaráno, že jsou s ním lidé, kteří ho znají.

Psycholožka: Mít doma dítě s autismem je pro rodinu obrovská zátěž. Vždy je dobré najít nějaký kompromis. I když to zrovna není ideální pro samotné dítě. V našem středisku máme

Foto: M. Štěpánek / M. Štěpánek

rodinu, která má dospělého syna s těžkým autismem. Maminka – je jí to často vyčítáno – přijde z práce, zavře syna na dvě hodiny do místnosti, dá si kávu, něco si přečte, uvaří. Teprve potom s ním jde na dlouhou procházku. Tak by to mělo být, aby člověk mohl pomoci, musí myslet také sám na sebe.

Maminka: Jaký je Míša? Veselý, hyperaktivní kluk. Jsou věci, které nechápe, ale je šťastný. Má rád volnost, přírodu. Je vodní živel. Když byl menší, lezl i do záchodu. Stojí rád na dešti, voda jej uklidňuje. Nejraději by šel pod okap. Nesmí se mu ale nic změnit a musí si být jistý, že já se vždycky vrátím. ■

Zákoutí autismu jsou neproniknutelná

ní konkrétnosti. Ale stejně vše potom musí pojmut technicky, od základu herecky vymyslet. Napodobování není hraní. Má to určitý řád – ale to už jsem v teorii herectví. Druhým důvodem byl náš speciální edukační program pro střední školy. Cílem inscenace je také poukázat na to, že autismus je sice neměnný, ale že nemocní mohou vyléčit nás, takzvané zdravé.

To se stalo i Charliemu. Na začátku představení je Charlie sobec, který se stará pouze o to, jak vydělat peníze.

Charlie pochopí, že má bráchu. Použiju-li s dovolením jeho slovník – „pochopil jsem, do prdele, že mám někoho rád.“ Nedovolil jsem Honzovi Konečnému (představiteli Charlieho) ani jednou žádný sentiment. Říkal jsem mu, že musí o lásce vědět, ale není nutné ji sdělovat. Musí vypnout všechny city, říct ahoj a odejít. Pro něj bylo nejtěžší, že musí být drsný. Ale

v tom je ten nádherný falešný happy end, někdo pochopí, že se musí odstříhnout. Taková parafráze sobectví, to má určitě něco do sebe.

Jak se režiruje divadelní hra o poruše mentálního vývoje?

Jakékoli postižení se na divadle dělá špatně. Můžeme trochu diváka citově vydírat. My jsme se tomu vyhnuli tím, že je to tragikomedie. I autor divadelního scénáře David Gordon předpokládá, že u autismu mohou být radostné věci. Když jsem si pročetl metodiku poruchy autistického spektra, uvědomil jsem si, že je nás autistů mnohem více. Schválně říkám nás, z šesti základních znaků jsem se shodoval v pěti. Některé moje děti taky. V naší takzvané moderní společnosti žijeme dost osamocně, uzavřeni ve svém zvláštním světě. I když... Začínám teď pracovat na Johance z Arku a zdá se mi, že ani ona k autismu neměla daleko. ■

WWW.DIVADLOPODPALMOVKOU.CZ

Jakékoli postižení se inscenuje špatně

Poruchy autistického spektra

Termín autismus poprvé vyslovil roku 1911 Švýcar Eugene Bleuler a označil jím komunikační obtíže schizofreniků. Diagnózu autismu jako vývojovou poruchu emočního a sociálního vývoje popsal teprve roku 1943 psychiatr Leo Kanner v Baltimoru. Ve stejnou dobu obdobná pozorování prováděl i vídeňský psychiatr Hans Asperger, jehož zásadní články byly objeveny nedávno, v polovině 90. let. Dnes je podle něj nazývána lehčí forma, tzv. Aspergerův syndrom.

Až do 70. let minulého století odborníci tvrdili, že na vině je citová odtažitost matky. Běžný v té době byl i termín „matka-lednička“. Dnes jsou poruchy autistického spektra (PAS) přiřazovány k vrozeným mentálním poruchám s neurobiologickým základem a ví se, že autismus je důsledkem genetické poruchy. Přesný mechanismus není ještě zcela znám, z nezávislých studií je zřejmé, že jde o několik genů.

Dnes se tato porucha vyskytuje velmi častěji. To je dáno i stále se zlepšující diagnostikou. V České republice se s touto diagnózou narodí každé stodesáté dítě. K nejběžnějším typům PAS patří dětský autismus, Aspergerův syndrom, Rettův syndrom a atypický autismus. U všech typů je vývoj dítěte narušen především v oblasti vztahů, vnímání a představitivosti, slovní i mimoslovní komunikace. Autističtí lidé mohou být nadprůměrně inteligentní, ale i s poruchou učení (mentální retardace). Někteří jsou úspěšní v práci, vedou spokojený rodinný život, jiní potřebují speciální vzdělávání a neustálý dohled. ■

Díky filmu Rain Man s Dustinem Hoffmanem se autismus dostal do povědomí široké veřejnosti

Foto: Günter Bartoš, archiv